

بررسی رابطه آموزش موسیقی سنتی بر هویت ملی

(مطالعه موردی دانشجویان کارشناسی نوازندگی ساز ایرانی و خارجی دانشگاه تهران)

محمد رضا تاجیک

استادیار دانشگاه شهید بهشتی m_tajik@sbu.ac.ir

نازنین پیله وری

استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد یادگار امام خمینی (ره)، دانشکده مدیریت و حسابداری،

گروه مدیریت صنعتی، تهران، ایران nazanin.pilevari@iausr.ac.ir (مسئول مکاتبات)

یاشار اسدپور

کارشناس ارشد مدیریت امور فرهنگی yashar8668@gmail.com

چکیده

مقدمه و هدف پژوهش: هنر، به عنوان یکی از مظاهر فرهنگی، باید جز زندگی افراد باشد و ارزش‌های اساسی را کیفیت شرطی دهد. هدف پژوهش حاضر نیز این است تا نشان دهد آموزش موسیقی سنتی به عنوان یکی از مظاهر فرهنگ خودی بر ارتقا سطح هویت ملی تأثیرگذار است. در این تحقیق هویت ملی، در ابعاد زبان و ادبیات فارسی، سرزمین، اجتماعی، میراث فرهنگی و تاریخ در نظر گرفته شده است؛ اما محقق خود از این امر آگاهی دارد که موسیقی سنتی به عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم در حیطه ابعاد هویت ملی است؛ و در بعضی از تحقیقات به عنوان یک مؤلفه در بعد میراث فرهنگی در نظر گرفته شده است و مسلماً آموزش آن تأثیر به طور مستقیم بر تقویت هویت ملی اثرگذار است، ولی محقق سعی بر این دارد تا نشان دهد که دیگر بعدهای هویت ملی به واسطه محتوای انضمامی موسیقی سنتی ارتقا پیدا کرده و آموزش موسیقی سنتی بر دیگر بعدها هم تأثیرگذار است.

روش پژوهش: در این تحقیق متغیر وابسته پس از وقوع بررسی شده و امکان دست‌کاری متغیر مستقل وجود ندارد، لذا تحقیق پس رویدادی بوده؛ از نظر روش علی-مقایسه‌ای است. گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و پرسش‌نامه استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق، دو گروه دانشجویان کارشناسی نوازندگی در ساز ایرانی و جهانی دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران است و روش نمونه‌گیری هدف‌دار قضاوتی است.

یافته‌ها: نتایج حاصل از این تحقیق نیز تأکید به این دارد که آموزش موسیقی سنتی تأثیر به‌سزایی در تمامی بعدهای هویت ملی به ویژه در بعدهای اجتماعی و میراث فرهنگی داشته و اختلاف معنادار وجود دارد و گروه مورد مقایسه، فرضیه تحقیق را مورد تأیید قرار می‌دهد.

نتیجه‌گیری: آموزش موسیقی سنتی می‌تواند به جز ارتقا بعد میراث فرهنگی به عنوان یکی از شاخص‌های هویت ملی در تمامی ابعاد آن نیز تأثیرگذار باشد.

واژگان کلیدی: هویت، هویت ملی، آموزش، موسیقی سنتی

مقدمه

احساسات و روحیات هر قوم بوده زیرا که ذوقیات ملل متفاوت است، و این امر باعث می‌شود، هنرهای مردم که تراوشات روحی آنهاست از یکدیگر متمایز باشد. اوضاع جغرافیایی و طبیعی و عوالم روحی و معنوی و طرز عقاید و افکار و کیفیت رسوم مذهبی و درجه تمدن و سوابق تاریخی و حوایج زندگی مادی همه دراختلاف موسیقی دو قوم عوامل موثری است. چنان که روح و ذوق و احساسات و عواطف ملل شرق و مغرب زمین با یکدیگر جنبه‌های کاملاً مشترکی ندارند و به همین سبب هنرهای آنان نیز روش‌های مختلف دارند». (خالقی ۱۳۹۰، ۱۱)

برای درک این تفاوت‌ها باید از فرهنگ خودی قدرشناسی نمود. با درک درست از اینکه ما در چه جایگاهی در جهان قرار داریم و شناخت از مزیت‌های هویت خودی در مقابل برخوردهای فرهنگی، یک راهبرد کلی در حل بحران هویت و جریان هویت‌سازی در جامعه کنونی خواهد بود. لازمه قدرشناسی در جامعه، شکل‌گیری شخصیت‌ها به واسطه آموزش است. آموزش صحیح بر اساس محتوای درسی مناسب با فرهنگ خودی باعث پایداری هویت در جامعه می‌گردد.

بیان مسئله

آموزش و پرورش به معنی اعم، مترادف با جامعه‌پذیری است، یعنی فرا گردی که افراد از طریق آن به یادگیری نقش‌ها، قواعد، روابط و به طور کلی، فرهنگ جامعه خود می‌پردازند. آموزش به معنی اخص، فرا گردی است که افراد به واسطه آن در وضعیت‌های اجتماعی سازمان‌یافته، در معرض فراگیری منظم دانش‌ها، مهارت‌ها، رفتارها و گرایش‌های معین قرار می‌گیرند. در هر جامعه، این وضعیت‌ها در قالب نظام آموزش و پرورش و سازمان‌های وابسته آن تشکیل می‌یابند. البته باید اشاره

بدون تردید، در هیچ دوره زمانی، یک قوم و یا یک جامعه، بدون ارتباط با اقوام و جوامع دیگر، نمی‌توانستند زندگی مناسبی داشته باشند. مهم‌ترین امر در این ارتباط، چگونگی شکل‌گیری هویت‌ها است. شکل‌گیری هویت با غفلت از هر دو بخش، خودی و دیگری، برای هر ملتی مشکل ایجاد می‌کند. از این رو توجه به نیاز خودی به دیگران و مزیت‌ها و امتیازهایی که داریم، می‌بایست مبنای برقراری یک ارتباط مناسب باشد. در این راستا یکی از عوامل مهم که کارکردی حائز اهمیت در شکل‌گیری هویت دارد استفاده از محتوای درسی هنر در سیستم آموزش است. هنر واقعی در طول تاریخ با رشد معرفتی و شناختی بشر، ریشه در فرهنگ‌ها تنیده و عقاید، باورها و ارزش‌های یک ملت را شکل داده است.

از طرفی امروزه، فرهنگ یک سرزمین عامل غرور ملی، زنجیره تداوم حیات تاریخی و بقای یک جامعه در شرایط حال و بستر حیات آینده است. فرهنگ، انسان‌ها و جوامع را به گذشته تاریخی‌شان متصل و پویایی و تکامل حیات فعلی آن‌ها را تضمین می‌کند و چراغ روشنی بخش حرکت جوامع به سوی فضیلت‌ها، زیبایی‌ها، ارزش‌ها و هنجارهای انسجام بخش در آن‌ها خواهد بود. (صالحی امیری ۱۳۸۶، ۷) بنابراین می‌توان گفت که با آموزش هنر به طور عام و آموزش موسیقی به طور خاص که محتوای آن بر اساس هویت‌های خودی طرح‌ریزی شده باشند، غرور ملی، تداوم حیاتی و بقای جامعه را می‌توان تقویت نمود؛ تقویتی پایه‌ای، که امروزه به آن هویت ملی می‌گوییم.

روح‌الله خالقی، موسیقی‌دانان و محقق عصر حاضر، که گذار جامعه ایرانی را از سنت به مدرنیته به واسطه موسیقی درک نموده است، اساس فرهنگ هر ملتی را شناسنامه ملی آن جامعه می‌داند. او در کتاب سرگذشت موسیقی ایران می‌نویسد: «در گذشته موسیقی، نماینده

پذیری مانند وسایل ارتباط جمعی، با گسترش روزافزون آن باعث انتقال مفاهیم غیرخودی شده و می‌تواند تأثیرگذار بر درک نادرست نسل جوان از فرهنگ خودی و به طبع موسیقی شود.

عدم شناخت نسل جوان از وجوه امتیازات خود نسبت به سایر فرهنگ‌ها باعث می‌شود که مشروعیت رفتار بر مبنای فرهنگ‌های دیگر تعریف شود که با فرهنگ خودی ناسازگاری و حتی در تضاد هستند و در نتیجه به مرور باید انتظار داشت که هویت خودی تضعیف و شاهد ناهنجاری‌هایی در عرصه فکری و رفتاری باشیم. بی‌شک کم‌اهمیت جلوه دادن خودی‌ها می‌تواند بر هویت ملی تأثیرگذار باشد.

حال شناخت از خود که اولین سطح از هویت‌یابی است، در بالاترین سطح خود، هویت ملی را شکل می‌دهد. در یک تعریف برگزیده هویت ملی تعلق خاطر و وابستگی عاطفی به سرزمین، گذشته تاریخی، خط و زبان فارسی، جامعه‌ای و میراث فرهنگی است (ابوالحسنی ۱۳۸۸، ۳۶) و آموزش موسیقی سنتی هم به عنوان یک عامل در شکل‌گیری هویت ملی و یعنی آگاهی از میراث فرهنگی تأثیر مستقیم دارد اما موسیقی سنتی می‌تواند به عنوان یک زبان ساختاری که دارای محتوای انضمامی نیز باشد که بر تمامی مؤلفه‌های هویت ملی تأثیر داشته باشد. از این رو پژوهش حاضر به دنبال آن است تا بتواند مزیت‌های موسیقی سنتی را در ارتقا سطح هویت ملی نشان داده و با آموزش آن، هر چه بیشتر به ارتقا سطح هویت ملی کمک کند.

فرضیات تحقیق

فرضیه اصلی این تحقیق این است که: «آموزش موسیقی سنتی بر هویت ملی تأثیر دارد»؛ و فرضیه‌های فرعی این تحقیقی عبارت‌اند از:

(۱) آموزش موسیقی سنتی بر دلبستگی و احساس تعلق نسبت به سرزمین تأثیر دارد.

کرد که، از دیر باز جامعه‌پذیری یا اجتماعی شدن فرزندان از کارکردهای مهم نهاد خانواده بوده و هست. از سویی، با همگانی شدن و اجباری شدن آموزش و پیچیده شدن جوامع و زندگی شهری، امر جامعه‌پذیری امروزه بیشتر بر عهده نهاد آموزش و پرورش و سازمان‌های وابسته به آن افتاده است. فاصله گرفتن از جامعه ساده سنتی و نزدیک شدن به جامعه صنعتی و مدرن، از سویی، علاوه بر بیشتر شدن و پیچیده شدن ارزش‌ها، هنجارها و قوانین، امر جامعه‌پذیری را روز به روز سخت‌تر و پیچیده‌تر می‌کند. اهمیت آموزش در اجتماعی شدن در هدایت و تغییر افراد و تبدیل فردی غیراجتماعی به موجودی اجتماعی از رهگذر تلقین مقوله‌های فکری و نظامی از اندیشه‌ها، باورها، سنت‌ها و ارزش‌های اخلاقی، حرفه‌ای است. (شرکاوای ۱۹۸۶، ۳۹) لذا انتخاب محتوای درسی بر اساس محتوای فرهنگ خودی اهمیت بسیاری پیدا می‌کند. زیرا که از طریق محتوای درسی، نظام آموزشی به طور مستقیم با شخصیت فرد مرتبط می‌شود و آثار گوناگونی در روح و روان آنان بر جا می‌گذارد. این عنصر به دلیل ویژگی‌ها و ماهیت خود از دیدگاه‌های فلسفی و باورهای مختلف اثر می‌پذیرد. از این رو در نظام آموزشی هر دیدگاه فلسفی می‌تواند به آن جهت خاصی بخشد که کم‌توجهی به انتخاب درست محتوای در برنامه‌های درسی، نظام آموزشی کشور را از جهت‌گیری‌های اصلی نظام تعلیم و تربیت دور می‌سازد. ملتی که نظام آموزش خود را بر اساس ارزش‌های فرهنگ خودی بنا کند در واقع حکمی برای تضمین بقا همه جانبه خود صادر کرده است.

تحقیق حاضر می‌خواهد توجه خود را به امر آموزش با محتوای موسیقی در جهت ارتقا هویت ملی اهتمام نماید. نوعی از موسیقی به عنوان هنر والا که ریشه در فرهنگ داشته باشد، منبع عظیمی برای هویت‌یابی است؛ اما از طرفی، دیگر نهادهای اجتماعی

از جست‌وجوی کمال مطلق به وسیله توفیق در درک بهترین چیزهایی که در جهان اندیشیده و گفته شده فرهنگ، مطالعه یا جست‌وجوی کمال، لذت و روشنایی و ... شرایط درونی ذهن و روح است. (اسمیت ۱۳۷۸، ۱۵) این مفهوم را می‌توان در نظریات مطالعات فرهنگی به عنوان حوزه‌ای مطالعاتی در دهه ۱۹۵۰، که از درون لیویزیسم سر برآورد، ریشه‌یابی کرد. شکلی از مطالعات ادبی که نامش را از اف. آر. لیویس، مشهورترین عضو این نگرش، گرفته است.

لیویزیسم کوششی برای اشاعه و پخش دوباره چیزی بود که اکنون به گونه‌ای عام، به تاسی از پیر بوردیو، «سرمایه فرهنگی» نامیده می‌شود. لیویس قصد داشت از نظام آموزشی برای توزیع فهم و دانش ادبی به مقیاس گسترده استفاده کند. لیویست‌ها برای توفیق در این امر، برای نمونه از یک سنت ادبی کاملاً محدود دفاع می‌کردند و آثار تجربی مدرن را کنار گذاشتند. آن‌ها از آثاری تجلیل می‌کردند که بسط و توسعه احساس اخلاقی خوانندگان را مد نظر داشتند، یعنی همان «سنت کبیر». لیویزیست‌ها مکرراً تأکید می‌کردند که فرهنگ صرفاً فعالیتی مربوط به اوقات فراغت نیست. برعکس، خواندن «آثار متعلق به سنت کبیر» ابزاری است برای شکل بخشیدن به شخصیت افراد بالغ به کمک معنایی انضمامی و متعادل از «زندگی». (دورین ۱۳۸۲، ۳) در اینجا می‌خواهیم معادل این سنت کبیر، موسیقی سنتی و معادل معنای متعادل از زندگی، انتقال مفاهیم هویت ملی را جایگزین کنیم.

مجید کیانی هم در تقسیم‌بندی موسیقی تا حدودی به این امر اشاره دارد که موسیقی را باید با دید رویکردی ارزشی تقسیم و تحلیل نمود و در این خصوص اعتقاد دارد موسیقی از لحاظ فلسفی به دو بخش: موسیقی هنری (اندیشمندانه، عالمانه، جدی) و موسیقی عامه‌پسند (پاپ) تقسیم می‌شود و نوع جدی را عالمانه تصور می‌کند و به آن ارزش فرهنگی-هنری

۲) آموزش موسیقی سنتی بر دل‌بستگی و احساس تعلق نسبت به تاریخ تأثیر دارد.

۳) آموزش موسیقی سنتی بر دل‌بستگی و احساس تعلق نسبت به خط و زبان فارسی تأثیر دارد.

۴) آموزش موسیقی سنتی بر دل‌بستگی و احساس تعلق نسبت به اینکه به چه جامعه‌ای تعلق تأثیر دارد.

۵) آموزش موسیقی سنتی بر دل‌بستگی و احساس تعلق نسبت به میراث فرهنگی تأثیر دارد.

ادبیات پژوهش

با نگاهی تاریخی به کاربرد اصطلاح فرهنگ در بررسی‌های جامعه‌شناختی می‌توان دریافت، که فرهنگ از رویکردی ارزشی به سوی رویکردی تحلیلی تغییر مفهوم داده است. رویکرد ارزشی به معنای رشد معنوی جامعه و رویکرد تحلیلی یعنی تأکید بر راه و روش در زندگی روزمره است. ویلیامز در این خصوص به سه نوع کاربرد رایج اصطلاح «فرهنگ» در تحولات تاریخی اشاره می‌کند:

- اشاره به رشد فکری، روحی و زیبایی‌شناختی فرد، گروه یا جامعه.
  - در برگرفتن تعدادی از فعالیت‌های ذهنی و هنری و محصولات آن‌ها.
  - برای مشخص کردن کل راه و رسم زندگی، اعمال، فعالیت‌ها، باورها و آداب و رسوم، یک گروه، یا یک جامعه (اسمیت ۱۳۸۷، ۱۴)
- مفهوم فرهنگی مورد نظر در این تحقیق، مربوطه به کاربرد اصلاح «فرهنگ» در اولین و دومین دوره‌های ذکر شده است. جایی که متخصصان زیبایی‌شناسی و نقد ادبی نظیر ماتیو آرنلد، جان ارسکین و اف. آر. لیویس واژه فرهنگ را در اشاره به آن آثار متعالی هنری به کار می‌بردند که برای مخاطبانشان آموزنده، سازنده و اصلاحگر باشند و باعث پیشرفت آن اشخاص شوند. برای مثال، آرنلد نوشته است که فرهنگ عبارت است

جنبه‌ای گفتمانی دارد. (ساسانی ۱۳۸۶، ۱۷) در فرایند آموزش موسیقی، انتقال مفاهیم انضمامی مرتبط با فرهنگی که در آن شکل گرفته در نهایت باعث دورنی شدن آن مفاهیم و ایجاد نوعی واکنش عاطفی فرد به موسیقی نیز می‌شود. واکنش عاطفی فرد به موسیقی منجر به ترجیح دادن نوعی خاصی از موسیقی در بین گفتمان‌های مختلف موسیقی شده و در سطح بالاتر در رفتار و ترجیحات مصرف محصولات فرهنگی و سبک زندگی نیز دارای نوعی بینش و انتخاب مطابق با ذوق و سلیقه شکل گرفته در کنشگر می‌شود.

از این رو لازمه شکل‌گیری ذوق و سلیقه موسیقایی و رشد حیطه عاطفی در یادگیری موسیقی، تاکید بیشتر بر یک فرهنگ موسیقایی خاص است. مسئولیت تاکید بر فرهنگ موسیقایی خاص بر عهده نهاد آموزش است که وجوه احساسی - عاطفی فرهنگ را منتقل می‌سازند و از طریق ایجاد و تقویت تعلق خاطر و احساس علاقه به ریشه‌های فرهنگی جامعه، در نظام شخصیتی کنشگران، هویتی مطابق با فرهنگ خودی ایجاد می‌نماید.

در اینجا لازم است، جهت شناسایی متغیرهای لازم در شکل‌گیری شخصیت به تمامی ابعاد جامعه‌پذیری توجه نمود. برای درک بهتر، از اینکه ساز و کار، بهتر است که به عناصر جامعه‌پذیری اشاره نمود.

عناصر تشکیل دهنده جامعه‌پذیری شامل سه بخش: منبع، محتوای و روش است که هر یک نقش خاص به خود را دارند. منظور از منبع، محیط‌ها، منابع و عواملی هستند که کارکرد و هدف جامعه‌پذیری دارند. یعنی فضاهایی هستند که مایل به انتقال فرهنگ خود می‌باشند. امروزه این منابع عبارت‌اند از: نهاد خانواده، نهاد آموزش و پرورش (مدرسه)، نهاد رسانه‌های جمعی و نهاد گروه همسالان. منظور از محتوای جامعه‌پذیری، ارزش‌ها، نمادها، هنجارها، قوانین و آداب و رسوم خاص هر منبعی مد نظر می‌باشد که در

و یا متعالی می‌دهد و نوع دیگر را بازاری و یا تفریحی می‌خواند. (کیانی ۱۳۸۱، ۱۴) در این تحقیق با استفاده از این نظریه‌ها و به ویژه به استناد به نظریه لیویزستاها معادل تأثیر «سنت کبیر» یعنی ادبیات کلاسیک مربوط به جامعه قبل از مدرن، از «موسیقی سنتی» به عنوان محتوای آموزشی برای درونی کردن هویت‌های خودی استفاده شده است.

از سوی دیگر و برای تأیید بر این تاکید لیویزستاها و چگونگی شناخت مکانیزم آموزش موسیقی در درونی کردن هویت‌ها و مفاهیم انضمامی موسیقی به دیدگاه زبان‌شناختی، در شکل‌گیری معنا نگاهی می‌اندازیم.

از دیدگاه زبان‌شناختی موسیقی همانند هر تفسیری از امور قابل فهم که به دیگران در فهم کمک کند، ماهیت زبانی دارد، حتی وقتی چیزی که تفسیر می‌شود، ماهیت زبانی نداشته باشد. فرایند شکل‌گیری معنای موسیقایی نیز یا به واسطه نهادینه شدن و به عبارتی «فرهنگی شدن» گونه یا متن موسیقایی خاصی انجام می‌پذیرد، یا نتیجه هم‌نشینی با وجوه و لایه‌های متنی و انضمامی دیگری چون کلام، حرکت و تصویر و یا حتی سازه‌های گفتمانی دیگر، یعنی بافت، آهنگ‌ساز (ان) و مخاطب و ... به عبارت دیگر کل متن موسیقایی یا بخشی از آن، یا لایه‌ای از آن، به واسطه تجربه‌هایی که عده‌ای خاص، یا جمعی از مردم در فرهنگ یا خرده‌فرهنگی خاص در ارتباط با آن کسب می‌کنند و سپس تداعی مکرر آن تجربه هنگام شنیدن آن موسیقی، به مرور، به چیزی «مشخص‌تر»، «مقررتر»، «محدودتر» و «شفاف‌تر» تبدیل می‌شود و به همین دلیل بر آن چیز دلالت می‌کند. همان‌گونه که مفهومی در زبان «واژگانی» می‌شود، در این جا نیز مفهومی «فرهنگی» می‌شود و به بیان دیگر، به شکلی خاص «جا» می‌افتد و تثبیت می‌شود. از این روست که می‌توان گفت، متن موسیقایی لزوماً در بافتی خاص شکل می‌گیرد و

فعالیت جامعه‌پذیری ساخته می‌شوند. البته، این منابع در ارتباط با یکدیگر و تحت تأثیر فرهنگ جوامع هستند و نهایتاً روش، راه‌هایی است که یک منبع سعی در جامعه‌پذیر کردن افراد آن موقعیت انجام می‌دهد. (منادی ۱۳۸۷، ۲۱)

از سوی دیگر باید در جامعه‌پذیری به مرحله سنی این فرآیند نیز توجه داشت که فرآیند آموزش بیشترین تأثیر را در شکل‌گیری نظام شخصیتی یا همان هویت دارد. مراحل جامعه‌پذیری در هر سنی تأثیر خاص خود را دارد که مربوط به رشد شخصیت در افراد می‌باشد. یکی از مهم‌ترین نظریه‌ها در این خصوص نظریه سامول اریکسون است. از نظر وی که رویکردی روانشناختی مراحل رشد انسان را تفکیک نموده است؛ هویت، احساس همانندی، تداوم، یکتایی و استقلال

تصمیم هوشیارانه در مواجهه با تکالیف رشدی هر مرحله است که به منظور فراهم نمودن رشد مثبت باید به طور مناسبی حل شود. اریکسون معتقد بود که هر فرد، هر یک از این بحران‌ها را باید چنان موفقیت‌آمیز طی کند که برای انجام تکالیف روانی-اجتماعی مرحله بعد آماده باشد. مرحله هویت‌یابی در مقابل سردرگمی نقش، به عنوان هسته‌ی اصلی نظریه اریکسون در مراحل هشتگانه رشد روانی-اجتماعی او مطرح گردیده است. (فرتاش ۱۳۸۴، ۱۶۷). طبق نظر اریکسون وظیفه اصلی نوجوانی ایجاد حس روشن و پایداری از هویت می‌باشد. هویتی که نه تنها با گذشته (کودکی) همانند است بلکه در آینده (بزرگسالی) نیز پایدار و بی‌همانند است. هشت مرحله رشد انسان از دیدگاه اریکسون در جدول شما

فردی از باور وی در زمینه هدف‌ها، ارزش‌ها و تصویر بدنی‌اش سرچشمه می‌گیرد. (شرفی ۱۳۷۶، ۲۵)

اریکسون در تعریف مراحل رشد روانی-جسمی انسان را در طول عمر خود این گونه در نظر می‌گیرد که از هشت مرحله متوالی گذر می‌کند. هر یک از مراحل، تکلیف ویژه‌ای را نشان می‌دهد و این تکلیف، فائق آمدن بر بحران است. مقصود اریکسون از بحران،

جدول ۱: مراحل رشد اریکسون

ردیف	مراحل	دوره سنی	شیوه عمل
۱	دهانی - حسی	تولد تا ۱ سالگی	اعتماد در برابر عدم اعتماد
۲	عقلانی - مقعدی	۱ سالگی تا ۳ سالگی	خودمختاری در برابر شک و شرم
۳	حرکتی - تناسلی	۳ سالگی تا ۵ سالگی	ابتکار در برابر گناه
۴	نهفتگی	۶ سالگی تا ۱۱ سالگی	کارایی در برابر حقارت
۵	نوجوانی	۱۲ سالگی تا ۱۸ سالگی	هویت یابی
۶	جوانی	۱۸ سالگی تا ۳۵ سالگی	صمیمیت در برابر انزوا
۷	بزرگسالی	۳۵ سالگی تا ۵۵ سالگی	زاینده‌گی در برابر رکود
۸	پختگی	از ۵۵ سالگی به بعد	یکپارچگی خود در برابر نومیدی

منبع (شولتز ۱۳۸۲، ۴۶)

عنصر عمده و مشترک هویت جمعی احساس تعهد و تعلق عاطفی است.

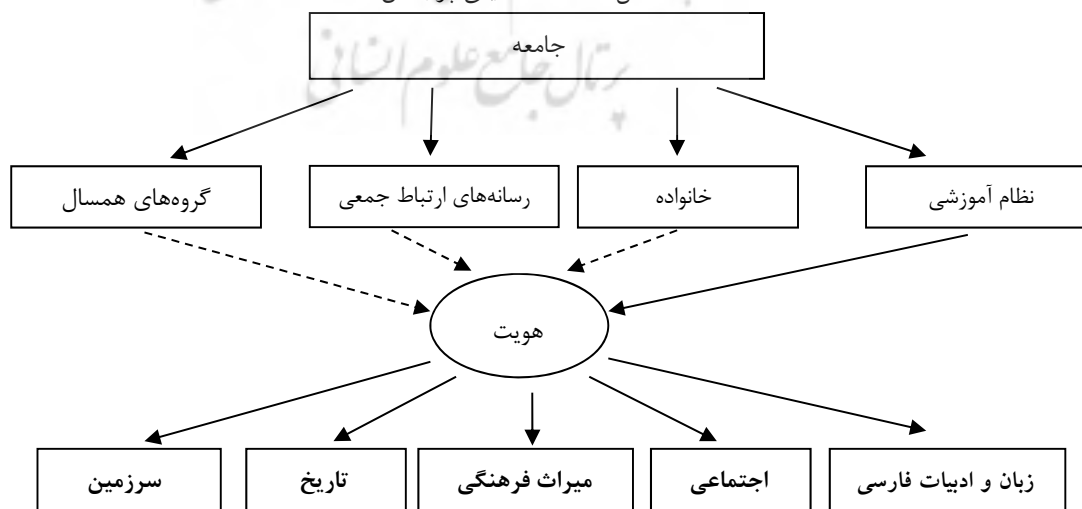
از سوی دیگر باید به این مطلب هم اشاره نمود که میزان تعهد و دلبستگی به موسیقی سنتی خود باعث رشد مؤلفه میراث فرهنگی در هویت ملی می‌شود که از طریق آموزش موسیقی سنتی دلبستگی و تعهد به آن قطعاً ارتقا پیدا می‌کند. ولی همان طور که لیویست‌ها به آن اشاره نمودند، آموزش موسیقی سنتی در قیاس با سنت کبیر مورد نظر آن‌ها خود دارای محتوای انضمامی است که باعث می‌شود، تمامی مؤلفه‌های هویت ملی ارتقا یابد. از این رو یادگیری موسیقی سنتی و نهادینه شدن آن در جامعه باعث رشد و پایداری هویت ملی، دلبستگی و تعلق عاطفی در تمامی ابعاد آن می‌گردد.

در نهایت باید گفت که لازمه این دلبستگی و تعلق عاطفی به هویت ملی از آگاهی نسبت به خصیصه‌ها، مفاخر و ارزش‌های ملی، سرچشمه می‌گیرد، اساس شناخت هر پدیده موجب یگانگی با آن می‌شود و متقابلاً عدم شناخت، موجب بیگانگی می‌گردد. یگانگی، زمینه‌ساز انس و الفت شده و پیوندهایی را

از این رو؛ طبق مطلب ذکر شده در خصوص عناصر تشکیل دهنده جامعه‌پذیری، موسیقی خصوص عناصر تشکیل دهنده جامعه‌پذیری، موسیقی به عنوان یکی از مظاهر فرهنگی می‌تواند منبعی برای جامعه‌پذیری و موسیقی سنتی نیز روشی برای آن است و همچنین طبق نظریه اریکسون مهم‌ترین دوره سنی در مراحل رشد شخصیت انسان دوازده سالگی تا هجده سالگی است که تکلیف آن هویت‌یابی است.

هویت و جامعه‌پذیری باعث می‌شود انسان‌ها موجودات خودآگاه بشوند و نسبت به ویژگی‌ها، اعتقادات، تمایلات، احساسات و ذهنیات خود آگاهی پیدا کنند و در نهایت خود را معرفی نمایند و آنچه معرفی می‌دارند، همان هویت آنان است. لذا هویت، شناختن خویش و نیز معرفی خود به دیگران است. بنابراین در مرتبه نخست هویت را به دو سطح فردی و جمعی (اجتماعی) تقسیم می‌نمایند. زیرا انسان دارای دو گونه «خود» است: خود فردی و خود اجتماعی (ابوالحسنی ۱۳۸۸، ۲۸). هویت ملی نیز یکی از انواع هویت جمعی است. وجود و نتیجه هویت جمعی احساس پابندی، دلبستگی به هنجارها و ارزش‌ها در گروه مربوطه است (رزاقی فر ۱۳۷۹، ۱۰۴). بنابراین دو

شکل ۱: مدل تحلیلی پژوهش

او سن دوازده سالگی تا هجده سالگی را بازه نوجوانی و هویت یابی می‌داند. لذا در این تحقیق جامعه آماری در تعیین گروه معین و مقایسه، از دانشجویان رشته کارشناسی نوازندگی ساز ایرانی و خارجی که مطمئناً در دوره سنی آموزش موسیقی دیده‌اند و در آزمون دانشگاه قبول شده‌اند، استفاده می‌گردد. حجم نمونه در این تحقیق دو گروه سی نفره (حداقل نمونه مورد نیاز برای تحقیقات علی-مقایسه‌ای) و با در نظر گرفتن متغیرهای کنترل و هم‌تا سازی دو گروه معین و مقایسه است.

متغیر مستقل: آموزش موسیقی سنتی

منظور آموزش فرایندی منظم و مستمر گفته می‌شود که هدف از آن رشد جسمانی و روانی، یا به طور کلی هدایت رشد همه جانبه شخصیت پرورش یابندگان در جهت کسب و درک معارف بشری و هنجاری‌های مورد پذیرش جامعه و نیز کمک به شکوفا شدن استعدادهاى آنان است. مطمئناً آموزش دارای محتوای و روشی است که استاد به واسطه آموزش عمل یادگیری را تسهیل می‌نماید.

متغیر وابسته: هویت ملی

هویت ملی به معنای احساس دلبستگی و تعهد به عناصر و نمادهای مشترک در اجتماع ملی است. این عناصر و نمادها که سبب شناسایی و تمایز می‌شوند عبارت‌اند از: بعد اجتماعی، تاریخی، جغرافیایی، فرهنگی و زبانی که در جدول زیر تعریف هر یک از این ابعاد را همراه با معرف‌های سنجش آنها نشان می‌دهد.

میان آدمی و آن پدیده به وجود می‌آورد و بیگانگی، عامل دوری، جدایی و فاصله از آن پدیده می‌شود. لذا فقط تفکر و مطالعه و خودآگاهی ملت، در زمینه فرهنگ ملی، موجب حفظ هویت و اصالت و پیشرفت می‌شود (تاجیک، محمدرضا ۱۳۸۴، ۷۹). در این تحقیق مؤلفه‌های هویت ایرانی زبان و ادبیات فارسی، سرزمین، اجتماعی، میراث فرهنگی و تاریخ در نظر گرفته شده است.

روش پژوهش

تحقیق حاضر میدانی است و تکنیک تحقیق علی-مقایسه‌ای می‌باشد؛ مهم‌ترین موضوع در این روش کنترل متغیرها است و به علت آنکه هم متغیر مستقل و هم متغیر وابسته پس از وقوع مورد بررسی قرار می‌گیرند، امکان کنترل دقیق آنها وجود ندارد. مقایسه دو گروه که یکی آموزش موسیقی ایرانی بر اساس محتوای مورد نظر دروس دانشگاهی و دیگری مورد مشابه که تحصیلات دانشگاهی با محتوای موسیقی غیر ایرانی دیده، گروه گواه و مقایسه را تشکیل می‌دهند. در نمونه‌برداری این تحقیق از روش غیر احتمالی، عمدی قضاوتی (هدف‌دار) استفاده شده است. نحوه پذیرش دانشجو در این دو رشته به گونه‌ای است که بعد از آزمون کنکور سراسری و تأیید صلاحیت علمی، مصاحبه تخصصی و عملی در مهارت نوازندگی موسیقی در دو گروه سازهای ایرانی و جهانی از داوطلبان صورت می‌گیرد. بنابراین تمامی کسانی که در این دوره کارشناسی قبول می‌شوند، دارای سابقه آموزش موسیقی هستند. این دو گروه دقیقاً همان ویژگی‌های مرحله «هویت‌یابی» در نظریه اریکسون را طی نموده‌اند. طبق این نظریه «هویت‌یابی»

جدول ۳: تعریف عملیاتی و مفهومی متغیر وابسته

ابعاد	تعریف عملیاتی	تعریف مفهومی
بعد اجتماعی	بعد اجتماعی هویت ملی در ارتباط با کیفیت روابط اجتماعی فرد با نظام کلان اجتماعی است. در صورت تقویت مناسبات و روابط فرد با جامعه، هویت جمعی فرد در سطح ملی شکل می‌گیرد و اصطلاحاً «مای ملی» تحقق می‌یابد (نفیسی، ۱۳۷۹: ۱۹۹).	<ul style="list-style-type: none"> ○ احساس عضویت در جامعه ملی - ایرانی ○ تعهد به حفظ جامعه ملی - ایرانی ○ پذیرش دیگران به عنوان هم وطن ○ تمایل به پرداختن هزینه برای عضویت در جامعه ملی ایران ○ علاقه به مردم ایران ○ ترجیح مردم ایران نسبت به سایر مردم دنیا.
بعد تاریخی	آگاهی مشترک افراد یک جامعه از گذشته تاریخی و احساس دلبستگی به آن و احساس هویت تاریخی و نیز تاریخ‌پنداری پیوند دهنده نسل‌های مختلف به یکدیگر که مانع جدا شدن یک نسل از تاریخش می‌شود. (ابوالحسنی، ۱۳۸۸: ۷۴)	<ul style="list-style-type: none"> ○ آشنایی با حکما و دانشمندان ایران ○ دانش تاریخی (آگاهی از حوادث و شخصیت‌های تاریخی) ○ تعلق خاطر تاریخی (احساس و عاطفه مثبت یا منفی نسبت به حوادث و وقایع و شخصیت‌های تاریخی)
بعد جغرافیایی	بعد جغرافیایی نگرش مثبت به آب و خاک به این جهت که ما ساکن یک کشور و یک سرزمین معین هستیم و از جایگاه مشخصی در نظام هستی برخورداریم. (همان: ۷۵)	<ul style="list-style-type: none"> ○ علاقه و افتخار به مرز و بوم ایران ○ مرجع دانستن زندگی در کشور خود ○ نگرش مناسب یا نامناسب بودن سرزمین خود ○ علاقه‌مندی به یکپارچگی سرزمین در آینده ○ تمایل به دفاع از میهن در برابر تجاوز بیگانگان
بعد میراث فرهنگی	بعد فرهنگی مجموعه ذهنی مشترک است که در گذشته تاریخی شکل گرفته و طی فرآیند جامعه‌پذیری به نسل‌های بعدی منتقل گردیده و نسل‌های نوین آن را به عنوان میراث گذشته به ارث برده‌اند و میراث فرهنگی کلیه ابعاد فرهنگی هر نظام اجتماعی را در بر می‌گیرد که به نحوی خودآگاه یا ناخودآگاه، ما را تحت تأثیر قرار می‌دهند و نشانه‌های تاریخی یک فرهنگ و یک ملت به شمار می‌رود. (همان: ۷۶)	<ul style="list-style-type: none"> ○ ارزش‌گذاری نسبت به میراث گذشته ○ آشنایی با میراث فرهنگی ○ آشنایی با نمادها و اسطوره‌های ملی ○ تعلق خاطر به نمادها و اسطوره‌های ملی ○ اعتقاد نسبت به حفظ و تقویت میراث فرهنگی
بعد زبانی	بعد زبانی، نظام معنایی یک ملت است و ابزاری مهم برای حفظ و شکل‌گیری و انتقال فرهنگ به شمار می‌رود (همان: ۷۷) و به همین دلیل بعد زبانی دلبستگی و تعلق خاطر به میراث مکتوب، مجموعه‌های داستانی، ترانه‌ها، تصنیف‌ها، ضرب‌المثل‌ها، متل‌ها و چیستان‌ها و ... است.	<ul style="list-style-type: none"> ○ علاقه و افتخار به خط و زبان فارسی ○ ارزش‌گذاری نسبت به زبان فارسی ○ علاقه‌مندی به آثار ادبیات فارسی

جدول ۴: تعریف عملیاتی و مفهومی متغیر وابسته

تعریف مفهومی	تعریف عملیاتی	ابعاد
<ul style="list-style-type: none"> ○ سطح درآمد ○ تحصیلات ○ محل تولد ○ اشتغال ○ نوع شغل والدین یا طبقه ○ اجتماعی 	<p>خانواده یک گروه نسبتاً بادوام است که به وسیله اجداد، ازدواج، یا توافق به هم بستگی پیدا کرده و با هم زندگی می‌کنند، واحدی اقتصادی تشکیل می‌دهند و از فرزندان خردسال خود مراقبت و نگهداری می‌کنند. اجتماعی کردن و یا جامعه‌پذیری نمودن افراد و اعضای خانواده یکی از اهداف اصلی خانواده است.</p>	<p>خانواده</p>
<ul style="list-style-type: none"> ○ مصرف و علاقه نسبت: روزنامه‌ها، مجلات، رادیو، تلویزیون، ماهواره، اینترنت، CDها، ویدئو و... 	<p>رسانه‌های جمعی یا عمومی و به تعبیر دیگر وسایل ارتباط جمعی اصطلاح فارسی شده واژه لاتین «Medium» است که جمع آن «Media» می‌باشد و منظور از آن هر وسیله‌ای است که انتقال‌دهنده فرهنگ‌ها و افکار عده‌ای باشد. (ساروخانی، ۱۳۷۶: ۳)</p>	<p>رسانه‌های جمعی</p>
<ul style="list-style-type: none"> ○ میزان گروه‌های دوستی بر اساس مؤلفه‌های میزان درآمد و تحصیلات والدین خانواده آن‌ها 	<p>در این گروه اولاً یک رابطه برابر برقرار است. ثانیاً، خواسته‌ها از نظر سنی نزدیک به هم هستند، ضمناً زبانی یکسانی را دارند و ثالثاً، برای این که فرد در گروه سنی خود پذیرفته شود تا حدودی اجبار به پذیرش فرهنگ سنی همسالان خود را دارد. بسیاری از نیازمندی‌های روحی و جسمی فرد، به خصوص رفتارها، گرایش‌ها، خواسته‌ها، آرزوها و به طور کلی خصوصیات اخلاقی انسان‌ها در بازی و رابطه با گروه‌های همسال ریشه می‌گیرد از این روی، یکی از کارهای گروه‌های همسال انتقال فرهنگ جامعه وسیع‌تری است که به آن تعلق دارند.</p>	<p>گروه‌های همسالان</p>
<ul style="list-style-type: none"> ○ افرادی که در مقطع دبیرستان باید انتخاب شوند که محتوای درسی‌شان بیشتر با هم تشابه دارد 	<p>مدرسه به عنوان یکی از عوامل عمده اجتماعی شدن، بر پایه یک، رشته قواعد بی‌چون و چرا، ساختار و سازمان می‌یابد... این نهادهای آموزشی رسمی چنان اهمیت دارند که ورود به بسیاری از مشاغل، بستگی به تکمیل موفقیت‌آمیز یک دوره آموزشی رسمی دارد. مدرسه در جامعه در انتقال ارزش‌ها و ایجاد نگرش‌های مثبت و منفی نسبت به امور پیرامون فرد و انجام فعالیت‌هایش، نقشی تعیین‌کننده‌ای دارد. محتوای کتاب‌های درسی در انتقال دانش، زمینه‌سازی تفکر در فراگیران و آشنا کردن فراگیران با واقعیت‌های زندگی می‌توانند نقش سازنده و فعالی داشته باشند (کونن، ۱۳۷۴: ۷۹).</p>	<p>مدرسه</p>

متغیرهای کنترل

ریاضی فیزیک کنترل شده‌اند. که در جدول شماره زیر

تعریف هر یک از این ابعاد را همراه با معرف‌های

سنجش آن‌ها نشان می‌دهد.

منظور از متغیر کنترل، متغیر یا متغیرهایی است که علاوه بر متغیر مستقل بر متغیر وابسته تأثیر می‌گذارد و محقق برای مشخص کردن روابط علی بین متغیر مستقل و وابسته آن را ثابت در نظر می‌گیرد. در این تحقیق، متغیرهای کنترل، ویژگی‌های عناصر جامعه‌پذیری به غیر از آموزش یعنی: خانواده، وسایل ارتباط جمعی و گروه‌های همسال، است و در نهاد آموزش، تحصیل تنها در یکی از رشته‌های هنرستان و

آزمون نرمال بودن

برای انتخاب درست آزمون‌های تحلیل و مقایسه دو گروه ابتدا باید توزیع نرمال هر دو گروه بررسی گردد که در تحقیق حاضر هر دو نمونه، متغیرهای

جدول ۵: آزمون فرضیه اصلی - آزمون فرض همگنی شیبها

منبع	نوع سوم مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربع اف	سطح معناداری	میزان تبیین تغییرات متغیر وابسته بر متغیر مستقل
مدل اصلاح شده	12289.378 ^a	5	2457.876	.000	.919
عدد حائل	702.444	1	702.444	.000	.393
گروه	1491.730	1	1491.730	.000	.579
شاخص خانواده	4.707	1	4.707	.630	.004
شاخص رسانه	3.656	1	3.656	.671	.003
گروه، رسانه، خانواده	43.527	2	21.764	.345	.039

هویت ملی و تمامی ابعاد آن دارای توزیع نرمال می‌باشند و سطح معناداری در تمامی متغیرها بالای ۰/۰۵ است. بنابراین با توجه به نرمال بودن توزیع هر دو گروه مورد مطالعه، می‌توان از آزمون‌های پارامتری در مقایسه دانشجویان موسیقی خارجی و سنتی استفاده کرد.

فرضیات تحقیق

فرضیه اصلی: آموزش موسیقی سنتی بر هویت ملی تأثیر دارد.
 H_0 = آموزش موسیقی سنتی بر هویت ملی تأثیرگذار است. بدین معنا که میانگین هویت ملی موسیقی سنتی با دانشجویان موسیقی خارجی مساوی می‌باشد.

H_1 = آموزش موسیقی سنتی بر هویت ملی تأثیرگذار است. بدین معنا که میانگین هویت ملی موسیقی سنتی با دانشجویان موسیقی خارجی مساوی نمی‌باشد.

این آزمون بایستی قبل از اجرای تحلیل کوواریانس اجرا شود. اثر متقابل بین متغیرهای کنترل (خانواده و رسانه) و متغیر گروه (عامل) در پیش‌بینی متغیر وابسته (هویت ملی) در اینجا ارزیابی می‌شود. یک اثر متقابل معنی‌دار بین متغیر کنترل و عامل، اشاره به این دارد که اختلاف‌ها بر اساس متغیرها وابسته میان گروه‌ها، به عنوان تابعی از متغیر کنترل تغییر می‌کند. اگر اثر متقابل معنی‌دار باشد، نتایج بی‌معنی است و نباید اجرا شود. در جدول شماره ۵ ملاحظه می‌شود که میزان سطح معناداری اثر متقابل گروه، رسانه، خانواده ۰/۳۴۵ می‌باشد. لذا این اثر متقابل بی‌معنی بوده و می‌توان تحلیل کوواریانس اجرا نمود.

جدول ۶: آزمون فرضیه اصلی - آزمون فرض همگنی شیبها

منبع	نوع سوم مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربع اف	سطح معناداری	میزان تبیین تغییرات متغیر وابسته بر متغیر مستقل
مدل اصلاح شده	12245.851 ^a	3	4081.950	.000	.916
عدد حائل	6429.107	1	6429.107	.000	.851
شاخص خانواده	78.834	1	78.834	.053	.065
شاخص رسانه	49.252	1	49.252	.123	.042
گروه	10017.501	1	10017.501	.000	.۴۹۹
خطا	1126.329	56	20.113		

جدول ۷: مقیاس

دانشجو قیاس	دانشجو گروه گواه	متوسط تفاوت	خطا	سطح معناداری	با ۹۵٪ سطح اعتماد	کران بالا	کران پایین
دانشجو موسیقی خارجی	دانشجو موسیقی سنتی	-28.306*	1.268	.000	-30.847	-25.765	
دانشجو موسیقی سنتی	دانشجو موسیقی خارجی	28.306*	1.268	.000	25.765	30.847	

دانشجویانی که موسیقی خارجی فراگرفته‌اند، مساوی است.

H_1 = آموزش موسیقی سنتی بر هویت ملی بعد سرزمین تأثیرگذار است. بدین معنا که میانگین هویت ملی بعد سرزمین دانشجویانی که موسیقی سنتی یادگرفته‌اند با دانشجویانی که موسیقی خارجی فراگرفته‌اند، مساوی نیست.

این آزمون بایستی قبل از اجرای تحلیل کوواریانس اجرا شود. اثر متقابل بین متغیرهای کنترل (خانواده و رسانه) و متغیر گروه (عامل) در پیش‌بینی متغیر وابسته (هویت ملی بعد سرزمین) در اینجا ارزیابی می‌شود. یک اثر متقابل معنی‌دار بین متغیر کنترل و عامل، اشاره به این دارد که اختلاف‌ها بر اساس متغیرها وابسته میان گروه‌ها، به عنوان تابعی از متغیر کنترل تغییر می‌کند. اگر اثر متقابل معنی‌دار باشد، نتایج آن‌گوا بی‌معنی است و نباید اجرا شود. در جدول فوق ملاحظه می‌شود که میزان سطح معناداری اثر متقابل گروه، رسانه، خانواده $0/438$ می‌باشد. لذا این اثر متقابل بی‌معنی بوده و می‌توان تحلیل کوواریانس اجرا نمود.

در جدول شماره ۶ و در ردیف گروه فرضیه صفر با عنوان «آموزش موسیقی سنتی بر هویت ملی تأثیرگذار نیست» به دلیل زیر رد می‌شود:

$F(498/06) = 0.000$ ، سطح معناداری، $F = 499$ = میزان

تبین تغییرات متغیر وابسته بر متغیر مستقل این محاسبات اشاره به ارتباط قوی بین آموزش موسیقی سنتی و هویت ملی دانشجویان با ثابت نگاه‌داشتن اثرات خانواده و رسانه دارد. در جدول بعدی ملاحظه می‌شود که اختلاف میانگین هویت ملی دانشجویان موسیقی سنتی و موسیقی خارجی فاحش بوده و این اختلاف بر آزمون معنادار می‌باشد.

فرضیات فرعی

فرضیه فرعی اول: آموزش موسیقی سنتی بر دل‌بستگی و احساس تعلق نسبت به سرزمین تأثیر دارد.

H_0 = آموزش موسیقی سنتی بر هویت ملی بعد سرزمین تأثیرگذار نیست. بدین معنا که میانگین هویت ملی بعد سرزمین دانشجویانی که موسیقی سنتی یادگرفته‌اند با

جدول ۸: آزمون فرضیه صفر فرعی اول (آزمون فرض همگنی شیب‌ها)

منبع	نوع سوم مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربع	اف	سطح معناداری	میزان تبیین تغییرات متغیر وابسته بر متغیر مستقل
مدل اصلاح شده	9747.326 ^a	5	1949.465	45.155	.000	.807
عدد حائل	270.514	1	270.514	6.266	.015	.104
گروه	1322.185	1	1322.185	30.626	.000	.362
شاخص خانواده	5.834	1	5.834	.135	.715	.002
شاخص رسانه	20.413	1	20.413	.473	.495	.009
گروه، رسانه، خانواده	37.830	2	18.915	.438	.648	.016

جدول ۹: آزمون فرضیه مخالف فرعی اول (آزمون فرض همگنی شیبها)

منبع	نوع سوم مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربع	اف	سطح معناداری	میزان تبیین تغییرات متغیر وابسته بر متغیر مستقل
مدل اصلاح شده	9709.496 ^a	3	3236.499	76.502	.000	.804
عدد حائل	3687.117	1	3687.117	87.153	.000	.609
شاخص خانواده	60.895	1	60.895	1.439	.235	.025
شاخص رسانه	212.854	1	212.854	5.031	.029	.082
گروه	8250.004	1	8250.004	195.007	.000	.377

در جدول شماره ۹ و در ردیف گروه فرضیه صفر «آموزش موسیقی سنتی بر هویت ملی بعد سرزمین تأثیرگذار نیست. بدین معنا که هویت ملی بعد سرزمین دانشجویانی که موسیقی سنتی یادگرفته‌اند با دانشجویانی که موسیقی خارجی فراگرفته‌اند، مساوی است» مورد آزمون قرار می‌گیرد. نتایج نشان می‌دهد که این فرضیه به دلیل زیر رد می‌شود:

$H_0 =$ آموزش موسیقی سنتی بر هویت ملی بعد تاریخ تأثیرگذار نیست. بدین معنا که میانگین هویت ملی بعد تاریخ دانشجویانی که موسیقی سنتی یادگرفته‌اند با دانشجویانی که موسیقی خارجی فراگرفته‌اند، مساوی است.

$H_1 =$ آموزش موسیقی سنتی بر هویت ملی بعد تاریخ تأثیرگذار است. بدین معنا که میانگین هویت ملی بعد تاریخ دانشجویانی که موسیقی سنتی یادگرفته‌اند با دانشجویانی که موسیقی خارجی فراگرفته‌اند، مساوی نیست.

تغییرات متغیر وابسته بر متغیر مستقل این محاسبات اشاره به ارتباط قوی بین آموزش موسیقی سنتی و هویت ملی بعد سرزمین دانشجویان با ثابت نگاه داشتن اثرات خانواده و رسانه دارد. در جدول بعدی ملاحظه می‌شود که اختلاف میانگین هویت ملی بعد سرزمین دانشجویان موسیقی سنتی و موسیقی خارجی فراگرفته‌اند، مساوی نیست.

جدول ۱۰: مقیاس

دانشجو گروه قیاس	دانشجو گروه گواه	متوسط تفاوت	خطا	سطح معناداری	با ۹۵٪ سطح اعتماد کران پایین	کران بالا
دانشجو موسیقی خارجی	دانشجو موسیقی سنتی	-25.688*	1.840	.000	-29.373	-22.003
دانشجو موسیقی سنتی	دانشجو موسیقی خارجی	25.688*	1.840	.000	22.003	29.373

جدول ۱۱: آزمون فرضیه صفر فرعی نوع دوم (آزمون فرض همگنی شیبها)

منبع	نوع سوم مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربع	اف	سطح معناداری	میزان تبیین تغییرات متغیر وابسته بر متغیر مستقل
مدل اصلاح شده	11249.282 ^a	5	2249.856	20.519	.000	.655
عدد حائل	91.539	1	91.539	.835	.365	.015
شاخص خانواده	1392.540	1	1392.540	12.700	.001	.190
شاخص رسانه	258.392	1	258.392	2.357	.131	.042
گروه	230.810	1	230.810	2.105	.153	.038
خطا	219.557	2	109.778	1.001	.374	.036

این آزمون بایستی قبل از اجرای تحلیل کوواریانس اجرا شود. اثر متقابل بین متغیرهای کنترل (خانواده و رسانه) و متغیر گروه (عامل) در پیش‌بینی متغیر وابسته (هویت ملی بعد تاریخ) در اینجا ارزیابی می‌شود. یک اثر متقابل معنی‌دار بین متغیر کنترل و عامل، اشاره به این دارد که اختلاف‌ها بر اساس متغیرها وابسته میان گروه‌ها، به عنوان تابعی از متغیر کنترل تغییر می‌کند. اگر اثر متقابل معنی‌دار باشد، نتایج آنکوا بی‌معنی است و نباید اجرا شود. در جدول فوق ملاحظه می‌شود که میزان سطح معناداری اثر متقابل گروه، رسانه، خانواده ۰/۳۷۴ می‌باشد. لذا این اثر متقابل بی‌معنی بوده و می‌توان تحلیل کوواریانس اجرا نمود.

در جدول شماره ۱۲ و در ردیف گروه فرضیه صفر «آموزش موسیقی سنتی بر هویت ملی بعد تاریخ» می‌باشد.

تأثیرگذار نیست. بدین معنا که هویت ملی بعد تاریخ دانشجویانی که موسیقی سنتی یادگرفته‌اند با دانشجویانی که موسیقی خارجی فراگرفته‌اند، مساوی است» مورد آزمون قرار می‌گیرد. نتایج نشان می‌دهد که این فرضیه به دلیل زیر رد می‌شود:

78=اف، 000=سطح معناداری، 283=میزان تبیین تغییرات متغیر وابسته بر متغیر مستقل

این محاسبات اشاره به ارتباط قوی بین آموزش موسیقی سنتی و هویت ملی بعد تاریخ دانشجویان با ثابت نگاه‌داشتن اثرات خانواده و رسانه دارد. در جدول بعدی ملاحظه می‌شود که اختلاف میانگین هویت ملی بعد تاریخ دانشجویان موسیقی سنتی و موسیقی خارجی فاحش بوده و این اختلاف بر آزمون معنادار می‌باشد.

جدول ۱۲: آزمون فرضیه مخالف فرعی دوم (آزمون فرض همگنی شیبها)

منبع	نوع سوم مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربع	اف	سطح معناداری	میزان تبیین تغییرات متغیر وابسته بر متغیر مستقل
مدل اصلاح شده	11029.726 ^a	3	3676.575	33.530	.000	.642
عدد حائل	6278.220	1	6278.220	57.257	.000	.506
شاخص خانواده	233.010	1	233.010	2.125	.150	.037
شاخص رسانه	57.737	1	57.737	.527	.471	.009
گروه	8569.862	1	8569.862	78.156	.000	.283

جدول ۱۳: مقیاس

با ۹۵٪ سطح اعتماد		سطح معناداری	خطا	متوسط تفاوت	دانشجو گروه گواه	دانشجو گروه قیاس
کران بالا	کران پایین					
-20.248	-32.113	.000	2.961	-26.181	دانشجو موسیقی سنتی	دانشجو موسیقی خارجی
32.113	20.248	.000	2.961	26.181	دانشجو موسیقی خارجی	دانشجو موسیقی سنتی

این آزمون بایستی قبل از اجرای تحلیل کوواریانس اجرا شود. اثر متقابل بین متغیرهای کنترل (خانواده و رسانه) و متغیر گروه (عامل) در پیش‌بینی متغیر وابسته (هویت ملی بعد ادبیات و زبان فارسی) در اینجا ارزیابی می‌شود. یک اثر متقابل معنی‌دار بین متغیر کنترل و عامل، اشاره به این دارد که اختلاف‌ها بر اساس متغیرها وابسته میان گروه‌ها، به عنوان تابعی از متغیر کنترل تغییر می‌کند. اگر اثر متقابل معنی‌دار باشد، نتایج آنکوا بی‌معنی است و نباید اجرا شود. در جدول فوق ملاحظه می‌شود که میزان سطح معناداری اثر متقابل گروه، رسانه، خانواده ۰/۱۴۹ می‌باشد. لذا این اثر متقابل بی‌معنی بوده و می‌توان تحلیل کوواریانس اجرا نمود.

فرضیه سوم: آموزش موسیقی سنتی بر دل‌بستگی و احساس تعلق نسبت به خط و زبان فارسی تأثیر دارد. $H_0 =$ آموزش موسیقی سنتی بر هویت ملی بعد ادبیات و زبان فارسی تأثیرگذار نیست. بدین معنا که میانگین هویت ملی بعد ادبیات و زبان فارسی دانشجویانی که موسیقی سنتی یادگرفته‌اند با دانشجویانی که موسیقی خارجی فراگرفته‌اند، مساوی است $H_1 =$ آموزش موسیقی سنتی بر هویت ملی بعد ادبیات و زبان فارسی تأثیرگذار است. بدین معنا که میانگین هویت ملی بعد ادبیات و زبان فارسی دانشجویانی که موسیقی سنتی یادگرفته‌اند در مقایسه با دانشجویانی که موسیقی خارجی فراگرفته‌اند، مساوی نیست.

جدول ۱۴: آزمون فرضیه صفر فرعی سوم (آزمون فرض همگنی شیب‌ها)

منبع	نوع سوم مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربع	اف	سطح معناداری	میزان تبیین تغییرات متغیر وابسته بر متغیر مستقل
مدل اصلاح شده	11347.426 ^a	5	2269.485	46.659	.000	.812
عدد حائل	1417.958	1	1417.958	29.152	.000	.351
شاخص خانواده	766.334	1	766.334	15.755	.000	.226
شاخص رسانه	184.181	1	184.181	3.787	.057	.066
گروه	269.932	1	269.932	5.550	.022	.093
خطا	310.648	2	155.324	.193۲۶	.49۱	.106

جدول ۱۵: آزمون فرضیه مخالف فرعی سوم (آزمون فرض همگنی شیب‌ها)

منبع	نوع سوم مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربع	اف	سطح معناداری	میزان تبیین تغییرات متغیر وابسته بر متغیر مستقل
مدل اصلاح شده	11036.777 ^a	3	3678.926	70.142	.000	.790
عدد حائل	5498.818	1	5498.818	104.840	.000	.652
شاخص خانواده	527.086	1	527.086	10.049	.002	.152
شاخص رسانه	10.213	1	10.213	.195	.661	.003
گروه	7749.535	1	7749.535	147.752	.000	.325

جدول ۱۶: مقیاس

با ۹۵٪ سطح اعتماد		سطح معناداری	خطا	متوسط تفاوت	دانشجو گروه گواه	دانشجو گروه قیاس
کران بالا	کران پایین					
-20.793	-28.999	.000	2.048	-24.896	دانشجو موسیقی سنتی	دانشجو موسیقی خارجی
28.999	20.793	.000	2.048	24.896	دانشجو موسیقی خارجی	دانشجو موسیقی سنتی

دانشجویان موسیقی سنتی و موسیقی خارجی فاحش بوده و این اختلاف بر آزمون معنادار می‌باشد.

فرضیه چهارم: آموزش موسیقی سنتی بر دلبستگی و احساس تعلق نسبت به جامعه تأثیر دارد.

H_0 = آموزش موسیقی سنتی بر هویت ملی بعد اجتماعی تأثیرگذار نیست. بدین معنا که میانگین بعد اجتماعی دانشجویانی که موسیقی سنتی یاد گرفته‌اند با دانشجویانی که موسیقی خارجی فراگرفته‌اند، مساوی است.

H_1 = آموزش موسیقی سنتی بر هویت ملی بعد اجتماعی تأثیرگذار است. بدین معنا که میانگین بعد اجتماعی دانشجویانی که موسیقی سنتی یاد گرفته‌اند با دانشجویانی که موسیقی خارجی فراگرفته‌اند، مساوی نیست.

در جدول شماره ۱۵ و در ردیف گروه فرضیه صفر «آموزش موسیقی سنتی بر هویت ملی بعد ادبیات و زبان فارسی تأثیرگذار نیست. بدین معنا که هویت ملی بعد ادبیات و زبان فارسی دانشجویانی که موسیقی سنتی یاد گرفته‌اند با دانشجویانی که موسیقی خارجی فراگرفته‌اند، مساوی است» مورد آزمون قرار می‌گیرد. نتایج نشان می‌دهد که این فرضیه به دلیل زیر رد می‌شود:

$F=147$ ، $t=0.000$ ، سطح معناداری، 325 = میزان

تبین تغییرات متغیر وابسته بر متغیر مستقل

این محاسبات اشاره به ارتباط قوی بین آموزش موسیقی سنتی و هویت ملی بعد ادبیات و زبان فارسی دانشجویان با ثابت نگاه داشتن اثرات خانواده و رسانه دارد. در جدول بعدی ملاحظه می‌شود که اختلاف میانگین هویت ملی بعد ادبیات و زبان فارسی

جدول ۱۷: آزمون فرضیه صفر فرعی چهارم (آزمون فرض همگنی شیب‌ها)

منبع	نوع سوم مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربع اف	سطح معناداری	میزان تبیین تغییرات متغیر وابسته بر متغیر مستقل
مدل اصلاح شده	17243.347 ^a	5	3448.669	81.500	.883
عدد حائل	1265.608	1	1265.608	29.909	.356
شاخص خانواده	2225.635	1	2225.635	52.597	.493
شاخص رسانه	87.808	1	87.808	2.075	.037
گروه	62.411	1	62.411	1.475	.027
خطا	128.543	2	64.271	1.519	.053

جدول ۱۸: آزمون فرضیه مخالف فرعی چهارم (آزمون فرض همگنی شیبها)

منبع	نوع سوم مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربع	اف	سطح معناداری	میزان تبیین تغییرات متغیر وابسته بر متغیر مستقل
مدل اصلاح شده	17114.804 ^a	3	5704.935	132.368	.000	.876
عدد حائل	9029.375	1	9029.375	209.502	.000	.789
شاخص خانواده	25.303	1	25.303	.587	.447	.010
شاخص رسانه	3.409	1	3.409	.079	.780	.001
گروه	14714.705	1	14714.705	341.415	.000	.459

این آزمون بایستی قبل از اجرای تحلیل کوواریانس اجرا شود. اثر متقابل بین متغیرهای کنترل (خانواده و رسانه) و متغیر گروه (عامل) در پیش‌بینی متغیر وابسته (هویت ملی بعد اجتماعی) در اینجا ارزیابی می‌شود. یک اثر متقابل معنی‌دار بین متغیر کنترل و عامل، اشاره به این دارد که اختلاف‌ها بر اساس متغیرها وابسته میان گروه‌ها، به عنوان تابعی از متغیر کنترل تغییر می‌کند. اگر اثر متقابل معنی‌دار باشد، نتایج آنکوا بی‌معنی است و نباید اجرا شود. در جدول فوق ملاحظه می‌شود که میزان سطح معناداری اثر متقابل گروه، رسانه، خانواده ۰/۱۴۹ می‌باشد. لذا این اثر متقابل بی‌معنی بوده و می‌توان تحلیل کوواریانس اجرا نمود.

در جدول شماره ۱۸ و در ردیف گروه فرضیه صفر «آموزش موسیقی سنتی بر هویت ملی بعد اجتماعی تأثیرگذار نیست. بدین معنا که هویت ملی بعد اجتماعی دانشجویانی که موسیقی سنتی یادگرفته‌اند با دانشجویانی که موسیقی خارجی فراگرفته‌اند، مساوی است» مورد آزمون قرار می‌گیرد.

فرضیه پنجم: آموزش موسیقی سنتی بر دل‌بستگی و احساس تعلق نسبت به میراث فرهنگی تأثیر دارد. $H_0 =$ آموزش موسیقی سنتی بر هویت ملی بعد میراث فرهنگی تأثیرگذار نیست. بدین معنا که هویت ملی بعد میراث فرهنگی دانشجویانی که موسیقی سنتی یاد گرفته‌اند در مقایسه با دانشجویانی که موسیقی خارجی فراگرفته‌اند، مساوی است

جدول ۱۹: مقیاس

دانشجو گروه قیاس	دانشجو گروه گواه	متوسط تفاوت	خطا	سطح معناداری	با ۹۵٪ سطح اعتماد کران پایین	کران بالا
دانشجو موسیقی خارجی	دانشجو موسیقی سنتی	-34.306	1.857	.00	-38.026	-30.587
دانشجو موسیقی سنتی	دانشجو موسیقی خارجی	34.306	1.857	.00	30.587	38.026

جدول ۲۰: آزمون فرضیه صفر فرعی پنجم (آزمون فرض همگنی شیبها)

منبع	نوع سوم مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربع	اف	سطح معناداری	میزان تبیین تغییرات متغیر وابسته بر متغیر مستقل
مدل اصلاح شده	12464.280 ^a	5	2492.856	47.961	.000	.816
عدد حائل	1179.788	1	1179.788	22.698	.000	.296
شاخص خانواده	1711.637	1	1711.637	32.931	.000	.379
شاخص رسانه	46.250	1	46.250	.890	.350	.016
گروه	38.841	1	38.841	.747	.391	.014
خطا	147.961	2	73.980	1.423	.250	.050

H₁ = آموزش موسیقی سنتی بر هویت ملی بعد میراث فرهنگی تأثیرگذار است. به بدین معنا که هویت ملی بعد میراث فرهنگی دانشجویانی که موسیقی سنتی یادگرفته‌اند در مقایسه با دانشجویانی که موسیقی خارجی فراگرفته‌اند، مساوی نیست.

در جدول شماره ۲۱ و در ردیف گروه فرضیه صفر «آموزش موسیقی سنتی بر هویت ملی بعد میراث فرهنگی تأثیرگذار نیست. بدین معنا که هویت ملی بعد میراث فرهنگی دانشجویانی که موسیقی سنتی یادگرفته‌اند با دانشجویانی که موسیقی خارجی فراگرفته‌اند، مساوی است» مورد آزمون قرار می‌گیرد. نتایج نشان می‌دهد که این فرضیه به دلیل زیر رد می‌شود:

341 = اف، 0.000 = سطح معناداری، 0.373 = میزان

تبیین تغییرات متغیر وابسته بر متغیر مستقل

این آزمون بایستی قبل از اجرای تحلیل کوواریانس اجرا شود. اثر متقابل بین متغیرهای کنترل (خانواده و رسانه) و متغیر گروه (عامل) در پیش‌بینی متغیر وابسته (هویت ملی بعد میراث فرهنگی) در اینجا ارزیابی می‌شود. یک اثر متقابل معنی‌دار بین متغیر کنترل و عامل، اشاره به این دارد که اختلافها بر اساس متغیرها وابسته میان گروه‌ها، به عنوان تابعی از متغیر کنترل تغییر می‌کند. اگر اثر متقابل معنی‌دار باشد، نتایج آنکوا بی‌معنی است و نباید اجرا شود. در جدول

جدول ۲۱: آزمون فرضیه مخالف فرعی پنجم (آزمون فرض همگنی شیبها)

منبع	نوع سوم مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربع	اف	سطح معناداری	میزان تبیین تغییرات متغیر وابسته بر متغیر مستقل
مدل اصلاح شده	12316.319 ^a	3	4105.440	77.809	.000	.807
عدد حائل	8216.566	1	8216.566	155.726	.000	.736
شاخص خانواده	99.163	1	99.163	1.879	.176	.032
شاخص رسانه	75.500	1	75.500	1.431	.237	.025
گروه	10076.273	1	10076.273	190.972	.000	.373

جدول ۲۲: مقیاس

با ۹۵٪ سطح اعتماد		سطح معناداری	خطا	متوسط تفاوت	دانشجو گروه گواه	دانشجو گروه قیاس
کران بالا	کران پایین					
-24.274	-32.504	.000	2.054	-28.389	دانشجو موسیقی سنتی	دانشجو موسیقی خارجی
32.504	24.274	.000	2.054	28.389	دانشجو موسیقی خارجی	دانشجو موسیقی سنتی

متوسط واریانس‌ها یا برآورد ترکیبی آن استفاده می‌کند. به همین دلیل این آزمون را به عنوان آزمون t ترکیبی شناخته می‌شود. آزمون t به طور متداول جهت معنی داری تفاوت بین دو میانگین به کار می‌رود. این یک فرضیه آزمایشی^۴ است.

همانطور که در جدول شماره ۲۳ ملاحظه می‌شود، میانگین هویت ملی بعد ادبیات فارسی دانشجویان موسیقی خارجی ۵۰/۹ و این میانگین برای هنرجویان موسیقی سنتی ۷۷/۳ می‌باشد. لازم به ذکر است که دامنه تمامی شاخص‌های گزارش شده در این تحقیق ۰ تا ۱۰۰ می‌باشد. میانگین هویت ملی بعد تاریخ دانشجویان موسیقی خارجی ۵۳/۹ و این میانگین برای

این محاسبات اشاره به ارتباط قوی بین آموزش موسیقی سنتی و هویت ملی بعد میراث فرهنگی دانشجویان با ثابت نگاه داشتن اثرات خانواده و رسانه دارد. در جدول بعدی ملاحظه می‌شود که اختلاف میانگین هویت ملی بعد میراث فرهنگی دانشجویان موسیقی سنتی و موسیقی خارجی فاحش بوده و این اختلاف بر آزمون معنادار می‌باشد.

آزمون تی^۲

برای مقایسه سطوح یا میانگین دو نمونه مستقل از داده‌های کمی، اغلب آزمون t با نمونه‌های مستقل^۳ مناسب است. آزمون t با نمونه‌های مستقل، در شکل اصلی‌اش با فرض ثابت بودن واریانس جامعه از یک

جدول ۲۳: مقایسه میانگین هویت ملی و ابعاد آن

میانگین خطای استاندارد	انحراف استاندارد	میانگین	حجم نمونه	گروه	هویت ملی و ابعاد آن
1.64236	8.99555	50.937	30	دانشجویان موسیقی خارجی	بعد ادبیات فارسی
1.13797	6.23291	77.395	30	دانشجویان موسیقی سنتی	
2.39244	13.10394	53.981	30	دانشجویان موسیقی خارجی	بعد تاریخ
1.29081	7.07006	80.740	30	دانشجویان موسیقی سنتی	
1.46988	8.05087	59.881	30	دانشجویان موسیقی خارجی	بعد میراث فرهنگی
1.19784	6.56085	88.333	30	دانشجویان موسیقی سنتی	
1.27796	6.99966	50.486	30	دانشجویان موسیقی خارجی	بعد اجتماعی
1.08361	5.93516	84.236	30	دانشجویان موسیقی سنتی	
1.39237	7.62633	42.666	30	دانشجویان موسیقی خارجی	بعد سرزمین
1.04737	5.73668	67.750	30	دانشجویان موسیقی سنتی	
1.03098	5.64691	50.978	30	دانشجویان موسیقی خارجی	هویت ملی
.61463	3.36645	79.402	30	دانشجویان موسیقی سنتی	

جدول ۲۴: آزمون تی مستقل برای متغیرهای هویت ملی و ابعاد آن

هویت ملی و ابعاد آن	گروه	آزمون لوان برای برابری واریانس دو گروه		آزمون تی برای برابری میانگین‌ها	
		مقدار اف	سطح معناداری	مقدار تی	درجه آزادی سطح معناداری
بعد ادبیات فارسی	دانشجویان موسیقی خارجی	5.670	.021	-13.242	58
	دانشجویان موسیقی سنتی			-13.242	51.630
بعد تاریخ	دانشجویان موسیقی خارجی	4.732	.034	-9.844	58
	دانشجویان موسیقی سنتی			-9.844	44.565
بعد میراث فرهنگی	دانشجویان موسیقی خارجی	1.187	.281	-15.005	58
	دانشجویان موسیقی سنتی			-15.005	55.729
بعد اجتماعی	دانشجویان موسیقی خارجی	1.895	.174	-20.143	58
	دانشجویان موسیقی سنتی			-20.143	56.490
بعد سرزمین	دانشجویان موسیقی خارجی	5.222	.026	-14.397	58
	هنرجویان موسیقی سنتی			-14.397	53.859
هویت ملی	هنرجویان موسیقی خارجی	7.865	.007	-23.681	58
	هنرجویان موسیقی سنتی			-23.681	47.302

می‌دهد. جدول فوق نشان می‌دهد، متغیرهای هویت ملی بعد ادبیات فارسی، بعد تاریخ، بعد سرزمین و هویت ملی در دو گروه دانشجویان موسیقی خارجی و سنتی از لحاظ واریانس همگون نمی‌باشند و لذا در این متغیرها باید نتایج آزمون T ردیف دوم را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهیم. همانطور که در آزمون‌های T مربوطه ملاحظه می‌شود سطوح معناداری برابر با ۰/۰۰۰ می‌باشد این بدین معنا است که در متغیرهای ذکر شده اختلاف بین دو گروه معنادار می‌باشد و دانشجویان موسیقی سنتی دارای هویت ملی بعد ادبیات فارسی، بعد تاریخ، بعد سرزمین و هویت ملی بالاتری می‌باشند و این بالا بودن تصادفی و شانسی نمی‌باشد. با توجه به آزمون لوان می‌توان گفت که متغیرهای هویت ملی بعد میراث فرهنگی و هویت ملی بعد اجتماعی در دو گروه دانشجویان موسیقی خارجی و سنتی دارای واریانس همگونی هستند لذا باید نتایج آزمون T ردیف اول مورد تحلیل قرار داد. این آزمون‌ها نیز نشان می‌دهند که اختلاف دو گروه دانشجویان

دانشجویان موسیقی سنتی ۸۰/۷ می‌باشد. میانگین هویت ملی بعد میراث فرهنگی دانشجویان موسیقی خارجی ۵۹/۸ و این میانگین برای دانشجویان موسیقی سنتی ۸۸/۳ می‌باشد. میانگین هویت ملی بعد اجتماعی دانشجویان موسیقی خارجی ۵۰/۴ و این میانگین برای دانشجویان موسیقی سنتی ۸۴/۲ می‌باشد. میانگین هویت ملی بعد سرزمین دانشجویان موسیقی خارجی ۴۲/۶ و این میانگین برای دانشجویان موسیقی سنتی ۶۷/۷ می‌باشد. میانگین هویت ملی دانشجویان موسیقی خارجی ۵۰/۹ و این میانگین برای دانشجویان موسیقی سنتی ۷۹/۴ می‌باشد.

در جدول شماره ۲۴ به مقایسه میانگین متغیرهای هویت ملی و ابعاد آن پرداخته شده است. آزمون T مستقل دارای پیش فرضی است که همگونی واریانس نام دارد. بر اساس این پیش فرض واریانس دو گروهی که قصد مقایسه میانگین آن‌ها را داریم نباید اختلاف معناداری با یکدیگر داشته باشند. آزمون همگونی واریانس لوان این پیش فرض را مورد ارزیابی قرار

جدول ۲۵: آماره‌های توصیفی آزمون فریدمن

هویت ملی	میانگین در نمونه کل	میانگین در نمونه دانشجویان موسیقی خارجی	میانگین در نمونه دانشجویان موسیقی سنتی
بعد زبان و ادبیات فارسی	64.1	50.9	77.3
بعد تاریخ	67.3	53.9	80.7
بعد میراث فرهنگی	74.1	59.8	88.3
بعد اجتماعی	67.3	50.4	84.2
بعد سرزمین	55.2	42.6	67.7
هویت ملی	65.1	50.9	79.4

H_1 = حداقل یک جفت از عوامل میانگین رتبه موسیقی خارجی و سنتی در متغیرهای هویت ملی بعد میراث فرهنگی و هویت ملی بعد اجتماعی معنادار می‌باشد و هنرجویان موسیقی سنتی دارای میزان هویت بعد میراث فرهنگی و هویت ملی بعد اجتماعی بالاتری می‌باشند.

یکسانی ندارند. همان‌گونه که در جدول شماره ۲۵ ملاحظه می‌شود در هویت ملی و تمامی ابعاد آن، دانشجویان موسیقی سنتی در مقایسه با دانشجویان موسیقی خارجی میانگین بالاتری به دست آورده‌اند که فرضیه صفر رد می‌شود و با رد آن فرضیه خلاف یعنی تأیید می‌گردد که نشان دهنده رابطه آموزش موسیقی سنتی و هویت ملی در تمامی ابعاد آن می‌باشد. در جدول بعدی به این نکته پرداخته می‌شود که در دانشجویان موسیقی سنتی و خارجی کدامیک از ابعاد هویت ملی رتبه (اهمیت) بالاتری دارد.

آزمون فریدمن^۵

با استفاده از آزمون فریدمن می‌توان چند فرضیه را مقایسه نمود. از آنجائیکه پاسخ‌ها وابسته به هم هستند می‌توان آن‌ها را از نظر رتبه با استفاده از این روش مقایسه نمود. فرض صفر و فرض مقابل در این آزمون به صورت زیر نوشته می‌شود.

H_0 = میانگین رتبه‌های فرضیه‌ها باهم یکسان است.

جدول ۲۶: رتبه آزمون فریدمن (درجات)

ابعاد هویت ملی	کل دانشجویان	دانشجویان موسیقی خارجی	میانگین درجات دانشجویان موسیقی سنتی
بعد زبان و ادبیات فارسی	3.18	3.37	2.98
بعد تاریخ	3.87	4.08	3.65
بعد میراث فرهنگی	5.25	5.17	5.33
بعد اجتماعی	4.00	3.42	4.58
بعد سرزمین	1.49	1.73	1.25
هویت ملی	3.22	3.23	3.20
مربع خی	131.924	54.404	86.006
درجه آزادی	5	5	5

- این آزمون که اختلاف میانه‌ها میان هویت ملی بعد زبان و ادبیات فارسی، هویت ملی بعد تاریخ، هویت ملی بعد میراث فرهنگی، هویت ملی بعد اجتماعی، هویت ملی بعد میراث فرهنگی و هویت ملی را در سطح سه نمونه (کل دانشجویان، دانشجویان موسیقی خارجی، دانشجویان موسیقی سنتی) ارزیابی می‌کند، در هر سه نمونه معنادار می‌باشد. به عبارت دیگر رتبه‌بندی که دانشجویان موسیقی خارجی، دانشجویان موسیقی سنتی و کل دانشجویان از ابعاد هویت ملی انجام داده‌اند معنادار می‌باشد. یافته‌های جدول فوق حاکی از آن است که در دانشجویان موسیقی خارجی به ترتیب، بعد میراث فرهنگی، بعد تاریخ، بعد اجتماعی، زبان و ادبیات فارسی و در نهایت بعد سرزمین پررنگ‌تر است اما در دانشجویان موسیقی سنتی به ترتیب میراث فرهنگی، بعد اجتماعی، بعد تاریخ، بعد زبان و ادبیات فارسی و در نهایت بعد سرزمین پررنگ‌تر بوده است. این مقایسه نشان می‌دهد که رتبه‌بندی ابعاد هویت ملی در بین دو گروه دانشجویان (علی‌رغم وجود اختلاف‌های معنادار مابین میانگین‌ها که در آزمون T و تحلیل کوواریانس نشان داده شد) چندان تفاوتی ندارد. در هر دو گروه رتبه اول (بعد میراث فرهنگی) رتبه چهارم (زبان و ادبیات فارسی) و رتبه پنجم (بعد سرزمین) می‌باشد و اختلاف دو گروه در رتبه دوم و سوم می‌باشد.
- ۳) میانگین هویت ملی بعد میراث فرهنگی دانشجویان موسیقی خارجی ۵۹/۸ و برای دانشجویان موسیقی سنتی ۸۸/۳ می‌باشد.
- ۴) میانگین هویت ملی بعد اجتماعی دانشجویان موسیقی خارجی ۵۰/۴ و برای دانشجویان موسیقی سنتی ۸۴/۲ می‌باشد.
- ۵) میانگین هویت ملی بعد سرزمین دانشجویان موسیقی خارجی ۴۲/۶ و برای دانشجویان موسیقی سنتی ۶۷/۷ می‌باشد.
- ۶) میانگین نهایی هویت ملی دانشجویان موسیقی خارجی ۵۰/۹ و برای دانشجویان موسیقی سنتی ۷۹/۴ می‌باشد.
- ۷) محاسبات آزمون کوواریانس اشاره به ارتباط قوی بین آموزش موسیقی سنتی و هویت ملی دانشجویان با ثابت نگاه‌داشتن اثرات خانواده و رسانه دارد؛ که اختلاف میانگین هویت ملی دانشجویان موسیقی سنتی و موسیقی خارجی فاحش بوده و این اختلاف نشانه آزمون معنادار می‌باشد.
- ۸) در آزمون فریدمن هویت ملی و تمامی ابعاد آن، برای دانشجویان موسیقی سنتی در مقایسه با دانشجویان موسیقی خارجی میانگین بالاتری به دست آورده‌اند که فرضیه صفر رد می‌شود و بار د آن فرضیه خلاف یعنی تأیید می‌گردد که نشان دهنده رابطه آموزش موسیقی سنتی و هویت ملی در تمامی ابعاد آن می‌باشد.
- ۹) همچنین در آزمون فریدمن اختلاف میانه‌ها معنادار می‌باشد. یافته‌ها حاکی از آن است که در دانشجویان موسیقی خارجی به ترتیب، بعد میراث فرهنگی، بعد تاریخ، بعد اجتماعی، زبان و ادبیات فارسی و در نهایت بعد سرزمین پررنگ‌تر است اما در دانشجویان موسیقی سنتی به ترتیب میراث فرهنگی، بعد اجتماعی، بعد تاریخ، بعد زبان و

خلاصه یافته‌های تحقیق

- ۱) میانگین هویت ملی بعد ادبیات فارسی دانشجویان موسیقی خارجی ۵۰/۹ و برای هنرجویان موسیقی سنتی ۷۷/۳ می‌باشد.
- ۲) میانگین هویت ملی بعد تاریخ دانشجویان موسیقی خارجی ۵۳/۹ و برای دانشجویان موسیقی سنتی ۸۰/۷ می‌باشد.

جدول ۲۷: مقایسه میانگین دانشجویان موسیقی سنتی و خارجی

دانشجویان	دانشجویان	موسیقی سنتی	موسیقی خارجی	اختلاف
بعدها	موسیقی سنتی	(گروه معین)	(گروه مقایسه)	
میراث فرهنگی	۸۸/۳	۵۹/۸	۲۸/۵	+۲۸/۵
اجتماعی	۸۴/۲	۵۰/۴	۳۳/۸	+۳۳/۸
تاریخ	۸۰/۷	۵۳/۹	۲۶/۸	+۲۶/۸
ادبیات فارسی	۷۷/۳	۵۰/۹	۲۶/۴	+۲۶/۴
سرزمین	۶۷/۷	۴۲/۶	۲۵/۱	+۲۵/۱
هویت ملی	۷۹/۴	۵۰/۹	۲۸/۵	+۲۸/۵

همانطور که در جدول شماره ۲۷ مشاهده می‌شود بیشترین اختلاف مربوط به اجتماعی و میراث فرهنگی است که می‌تواند نشانگر بیشترین تأثیر آموزش موسیقی بر هویت ملی باشد.

پیشنهادات پژوهشی

- تحقیق گسترده‌ای در خصوص شناسایی عوامل انضمامی و ویژگی‌های خاص موسیقی سنتی که می‌تواند بر هویت ملی تأثیرگذار باشد انجام شود.
- برای تدوین متدهای آموزش موسیقی سنتی تحقیقات گسترده‌ای با همکاری متخصصین آموزش و تربیت، موسیقی‌دانان، نوازندگان و روانشناسان تربیتی صورت گرفته تا آموزش موسیقی سنتی نیز کارا تر گردد.
- اصولاً کشف روابط علی در طرح‌های مقطعی دشوار می‌باشد و برای این منظور از مطالعات طولی بهره می‌گیرند لذا پیشنهاد می‌شود؛ مطالعه‌ای طولی در این خصوص طراحی و اجرا شود.
- تأثیر آموزش موسیقی بر هویت ملی در افرادی بررسی شده است که آموزش تخصصی دیده‌اند و حال به عنوان پیشه به آن نگاه می‌کند. مسلماً برای تبیین آن به کل جامعه باید تأثیر آن را در

ادبیات فارسی و در نهایت بعد سرزمین پررنگ‌تر بوده است. این مقایسه نشان می‌دهد که رتبه‌بندی ابعاد هویت ملی در بین دو گروه دانشجویان (علی‌رغم وجود اختلاف‌های معنادار مابین میانگین‌ها که در آزمون T و تحلیل کوواریانس نشان داده شد) چندان تفاوتی ندارد. در هر دو گروه رتبه اول (بعد میراث فرهنگی) رتبه چهارم (زبان و ادبیات فارسی) و رتبه پنجم (بعد سرزمین) می‌باشد و اختلاف دو گروه در رتبه دوم و سوم می‌باشد.

نتیجه‌گیری

آموزش موسیقی سنتی در گروهی که در حال حاضر دانشجوی این رشته هستند می‌تواند رابطه معناداری با هویت ملی داشته باشد. لیکن به علت اینکه این تحقیق از روش علی-مقایسه‌ای صورت گرفته قطعیت در این خصوص در حاله‌ای از ابهام است. زیرا کنترل عامل‌های مداخله گر بسیار دشوار بوده و قضاوت در خصوص نتایج پژوهش را مشکل می‌سازد؛ اما اختلاف موجود در بین داده‌ها بسیار حائز اهمیت است و در صورت تکرار این آزمون می‌توان به قطعیت بیشتری دست پیدا کرد.

در هر صورت این تحقیق نشان می‌دهد؛ آموزش موسیقی سنتی می‌تواند به جز ارتقا بعد زبان و ادبیات فارسی به عنوان یکی از شاخص‌های آن در تمامی ابعاد آن نیز تأثیرگذار است. میانگین پایش شده از دانشجویان موسیقی سنتی که به ابعاد به هویت ملی پاسخ دادند به ترتیب عبارت‌اند از: میراث فرهنگی ۸۸/۳، اجتماعی ۸۴/۲، تاریخ ۸۰/۷؛ ادبیات فارسی ۷۷/۳، سرزمین ۶۷/۷ است که نشان دهنده بزرگ‌تر بودن این شاخص نسبت به دانشجویان موسیقی خارجی است.

- (۷) شرفی، محمد رضا. (۱۳۷۶). دنیای نوجوان. نشر: تربیت
- (۸) شولتز، دوان. (۱۳۸۲). نظریه‌های شخصیت. تهران: نشر ارسباران
- (۹) صالحی امیری، سید رضا. (۱۳۸۶). فرهنگ و مدیریت سازمان‌های فرهنگی. تهران: پژوهشکده تحقیقات استراتژیک
- (۱۰) فراتاش، سهیلا. (۱۳۸۴). بررسی رابطه سبک‌های هویت و تعهد هویت با کیفیت دوستی. مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی. بهار و تابستان. شماره ۳۶
- (۱۱) کیانی، مجید (۱۳۸۱). جایگاه معنوی موسیقی در وضعیت کنونی ایران. مجله هنرهای زیبا. شماره ۱۴
- (۱۲) ساروخانی، باقر (۱۳۶۷). جامعه‌شناسی ارتباطات. تهران: انتشارات اطلاعات
- (۱۳) کوئن، بروس (۱۳۷۴). درآمدی به جامعه‌شناسی. ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.
- (۱۴) منادی، مرتضی (۱۳۸۷). سرمایه‌ی فرهنگی و فضاهای فیزیکی خانواده‌ها، فصلنامه‌ی خانواده‌پژوهی
- (۱۵) نفیسی، رسول (۱۳۷۹). فرهنگ سیاسی و هویت ملی. فصلنامه مطالعات ملی، شماره ۵، پاییز
- 16) Cherkaoui Mohamed (1986). Sociologie de l'éducation. Que sais-je? Paris, P.U.F.
- آموزش‌های عمومی نیز بررسی نمود که خود نیازمند مطالعه‌ای طولی دیگر است.
- (۵) با توجه به محدود بودن پژوهش‌های دانشگاهی به نظر می‌رسد انجام مطالعات کلان و گسترده با محور نیازسنجی فرهنگی در خصوص مصرف موسیقایی نوجوانان می‌تواند در تبیین نتایج این تحقیق موثر باشد.
- (۶) از این تحقیق به این نتیجه می‌رسیم که آموزش موسیقی بیشترین تأثیر را در بعد میراث فرهنگی داشته که می‌تواند در دیگر نهادهای اجتماعی پذیری خصوصاً رسانه‌ها از این قابلیت استفاده نمود.
- (۷) بهتر است که برای شناسایی عوامل موثر بین آموزش موسیقی سنتی و هویت ملی از روش معادلات ساختاری SEM استفاده نمود.

منابع و مأخذ

- (۱) ابوالحسنی، رحیم. (۱۳۸۸). تعیین و سنجش مؤلفه‌های هویت ایرانی. تهران: پژوهشکده تحقیقات استراتژیک
- (۲) اسمیت، فیلیپ. (۱۳۸۷). درآمدی بر نظریه فرهنگی. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی
- (۳) خالقی، روح‌الله. (۱۳۹۰). سرگذشت موسیقی ایران. تهران: نشر فرهنگی هنری ماهور
- (۴) دورینگ، سایمون. (۱۳۸۲). مجموعه مقالات مطالعات فرهنگی. تهران: نشر تلخون
- (۵) رزاقی‌فر، افسر، (۱۳۷۹). الگوی جامعه‌شناختی هویت ملی در ایران، فصلنامه مطالعات ملی، سال دوم، شماره ۵
- (۶) ساسانی، فرهاد. (۱۳۸۶). دلالت یا تداعی: روند شکل‌گیری معنا در موسیقی. فصلنامه زیبا شناخت. شماره ۱۷

یادداشت‌ها

- ¹ ANCOVA
² pooled t - test
³ Independent Samples t-Test
⁴ Experimental hypothesis
⁵ Friedman test